

О.В. МАКАРОВА (Керченський державний морський технологічний університет, м. Керч, Україна)

Організація бухгалтерського обліку у суб'єктів малого підприємництва

В умовах постійних змін податкового законодавства змінюються і вимоги, які висуваються до організації системи бухгалтерського обліку у суб'єктів малого підприємництва. У статті здійснено аналіз нормативно-правових документів, які регулюють бухгалтерський облік в малому бізнесі. Систематизовано вимоги щодо організації та ведення бухгалтерського обліку у суб'єктів малого підприємництва на загальній та спрощеній системах оподаткування. Обґрунтовано необхідність та обов'язковість складення первинних документів, розглянуто перелік та порядок складення облікових регістрів та форм фінансової звітності відповідно до обраної форми організації бухгалтерського обліку.

Ключові слова: суб'єкти малого підприємництва, загальна система оподаткування, спрощена система оподаткування, первинні документи, план рахунків, облікові регістри, звітність.

О.В. МАКАРОВА (Керченский государственный морской технологический университет, г. Керчь, Украина)

Организация бухгалтерского учета у субъектов малого предпринимательства

В условиях постоянных изменений налогового законодательства меняются и требования, выдвигаемые к организации системы бухгалтерского учета у субъектов малого предпринимательства. В статье осуществлен анализ нормативно-правовых документов, регулирующих бухгалтерский учет в малом бизнесе. Систематизированы требования по организации и ведению бухгалтерского учета субъектами малого предпринимательства, которые пребывают на общей и упрощенной системе налогообложения. Обоснована обязательность составления первичных документов, рассмотрены перечень и порядок составления учетных регистров и финансовой отчетности в соответствии с выбранной формой организации бухгалтерского учета.

Ключевые слова: субъекты малого предпринимательства, общая система налогообложения, упрощенная система налогообложения, первичные документы, план счетов, учетные регистры, отчетность.

O.V. MAKAROVA (Kerch State Maritime Technological University, Kerch, Ukraine)

Organization of Small Business Accounting

Along with continuing changes in the tax law, the requirements to the organization of small business accounting are changing, too. The article provides the analysis of normative legal documents governing small business accounting. The accounting requirements for small businesses of general and simplified tax accounts have been systematized. The necessity and essentiality of drawing primary documents has been grounded. The list and order of making tax registers and preparation of financial statements according to the chosen form of accounting organization have been considered.

Keywords: small businesses, general system of taxation, simplified tax system, primary documents, chart of accounts, accounting records, reporting.

Постановка проблеми. Розвиток малого бізнесу стає одним з найважливіших напрямків економічних перетворень в країні. Концепція його подальшого розвитку повинна передбачати як створення

загальних ринкових передумов - ринкової інфраструктури, мотиваційного механізму, так і спеціальну державну систему підтримки.

Одним з суттєвих напрямів розвитку малого підприємництва є отримання достовірної інформації, необхідної для управління малим бізнесом. Таку інформацію можна отримати тільки завдяки організації системи бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем організації обліку на малих підприємствах присвятили свої роботи такі вчені, як Т.К. Балюк, З.С. Варналій, Н.О. Гура, М.Г. Михайлов, Т.С. Шилова. Серед зарубіжних вчених слід відмітити Дж. Берджи, М.А. Мельнова, Д. Штайхоффа. Однак введення Податкового Кодексу України (ПКУ), внесення до нього змін і доповнень в області оподаткування малого бізнесу потребують удосконалення системи отримання інформації, і як наслідок - внесення змін та вдосконалення системи організації бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва.

Метою статті є систематизація вимог щодо організації та ведення бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Основним фактором, що впливає на побудову обліку в малому бізнесі є діюча система оподаткування. З введенням Податкового кодексу України [1] суб'єкти малого підприємництва (далі - СМП) можуть застосовувати два варіанти оподаткування:

1. Загальну систему оподаткування;
2. Спрощену систему оподаткування.

Розмір суб'єкта малого підприємництва та система оподаткування на якій він перебуває впливають на вибір форми організації бухгалтерського обліку. Інструкції з вибору форми організації бухгалтерського обліку містяться у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (далі - Закон про бухгалтерський облік) [2] (ч.3 ст. 2, ч.3 ст. 3, ч.7 ст. 11) та П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" [4].

Організація бухгалтерського обліку СМП включає наступні напрямки:

- первинне спостереження та оформлення первинної документації;
- організація облікової реєстрації і ведення облікових регістрів;
- узагальнення облікової інформації та складання звітності.

В ст.1 Закону про бухгалтерський облік [2] вказано, що "первинний документ – це документ, що містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення".

Згідно Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку № 88 [3] "первинні документи - це документи, створені у письмовій або електронній формі, що фіксують та підтверджують господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації (власника) на їх проведення". Первинні документи повинні бути складені у момент проведення кожної господарської операції або, якщо це неможливо, безпосередньо після її завершення. При реалізації товарів за готівку допускається складання первинного документа не

рідше одного разу на день на підставі даних касових апаратів, чеків тощо. Для контролю та впорядкування обробки інформації на основі первинних документів можуть складатися зведені документи.

В ч.2 ст. 3 Закону про бухгалтерський облік [2] вказано, що фінансова, податкова, статистична та інші види звітності базуються на даних бухгалтерського обліку. Оскільки в основі бухгалтерського обліку лежить первинний документ, то він є базою для складання інших видів звітності, зокрема податкової. Це підтверджується і окремими нормами Податкового Кодексу України (далі - ПКУ).

Пункт 2 ст. 138 ПКУ [1] стверджує: "Витрати, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, визнаються на підставі первинних документів, що підтверджують здійснення платником податку витрат, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку, та інших документів, встановлених розділом II цього Кодексу".

У п.1 ст. 44 ПКУ [1] зазначено, що для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, регістрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податків та зборів, ведення яких передбачено законодавством. Окрім того, платникам податків забороняється формування показників податкової звітності, митних декларацій на підставі даних, не підтверджених вище переліченими документами.

Отже, підприємці, незалежно від обраної системи оподаткування, повинні в обов'язковому порядку вести облік доходів. Більш того, підприємці на загальній системі оподаткування мають право включати до переліку своїх витрат, безпосередньо пов'язаних з одержанням доходів, тільки документально підтверджені витрати і зобов'язані мати документи, що підтверджують походження товару. Що стосується підприємців-спрощенців, то ті з них, які обрали першу або другу групи платників єдиного податку, чи третю групу платників без сплати ПДВ, ведуть книгу обліку доходів; які обрали 3-ю групу платників зі сплатою ПДВ, ведуть податковий облік доходів і витрат (пп. 296.1.1 і пп. 296.1.2 ПКУ [1]).

Таким чином, для цілей бухгалтерського і податкового обліку підприємці повинні вести первинний облік, тобто складати первинні документи.

Другий напрямок організації обліку включає облікову реєстрацію та ведення облікових регістрів.

Суб'єкти малого підприємництва на загальній системі оподаткування застосовують Загальний план рахунків відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 291 [5]. При цьому можна використовувати:

- одночасно рахунки 8 і 9 класу;
- тільки рахунки 9 класу;
- тільки рахунки 8 класу;

СМП на спрощеній системі оподаткування можуть:

- застосовувати Спрощений план рахунків відповідно до Наказу Міністерства фінансів України № 186 [6], який включає 29 найменувань;
- вести облік без застосування плану рахунків та подвійного запису.

Для суб'єктів малого підприємництва передбачено наступні варіанти ведення облікових регістрів:

- якщо СМП застосовують загальний план рахунків, вони ведуть облікові регістри, передбачені Методичними рекомендаціями по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку, затвердженими Наказом Міністерства фінансів України № 356 від 29.12.2000 р. [8];

- якщо підприємства малого бізнесу застосовують спрощений план рахунків, вони ведуть облікові регістри, передбачені Наказом Міністерства фінансів України "Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами" № 422 [7], який передбачає два варіанти:

Варіант 1. Ведення простої форми обліку, за якої застосовується Журнал реєстрації господарських операцій і Відомості 3-м для аналітичного обліку розрахунків з дебіторами, кредиторами, розрахунків з оплаті праці. Проста форма бухгалтерського обліку застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій);

Варіант 2. Ведення спрощеної форми облікових регістрів, за якої застосовуються:

- Відомість 1-м: Розділ I. "Облік готівки і грошових документів". Розділ II (зворотна сторона) "Облік грошових коштів та їх еквівалентів";
- Відомість 2-м "Облік запасів";
- Відомість 3-м: Розділ I. "Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами за податками і платежами, облік довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів". Розділ II (зворотна сторона) "Облік розрахунків з оплати праці";
- Відомість 4-м: Розділ I. "Облік необоротних активів та амортизації (зносу)". Розділ II (зворотна сторона) "Облік капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів";
- Відомість 5-м: Розділ I.: "Облік витрат". Розділ II. "Облік витрат на виробництво". Розділ III. "Облік доходів і фінансових результатів". Розділ IV. "Облік власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечень майбутніх витрат і платежів";
- Оборотно-сальдова відомість.

Варіант 3. Якщо підприємствам дозволено заповнювати Спрощений фінансовий звіт, то вони можуть використовувати облікові регістри, затверджені Наказом Міністерства фінансів України № 720 від 15.06.2011 р. [9], які ведуть для узагальнення інформації без застосування подвійного запису для складання Спрощеного фінансового звіту:

- Журнал 1-мс обліку активів;
- Журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань;
- Журнал 3-мс обліку доходів;
- Журнал 4-мс обліку витрат.

Інформація про господарські операції з журналів 1-мс обліку активів і 2-мс обліку капіталу і зобов'язань використовується для складання балансу за формою 1-мс, а з журналів 3-мс обліку доходів і 4-мс обліку витрат для заповнення Звіту про фінансові результати 2-мс.

У разі значної кількості господарських операцій додатково можуть застосовуватися такі відомості:

- Відомість 1.1-мс обліку необоротних активів;
- Відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації;
- Відомість 2.1-мс обліку розрахунків з постачальниками, іншими кредиторами та бюджетом;
- Відомість 2.2-мс обліку розрахунків з працівниками;
- Відомість 4.1-мс обліку витрат на ремонт і поліпшення основних засобів.

Окрім того, необхідно відзначити, що суб'єкти малого підприємництва-фізичні особи повинні вести книги обліку доходів і витрат, передбачені наказом Міністерства фінансів України № 1637 від 15.12.2011 р.

Суб'єкти підприємницької діяльності першої, другої, третьої та п'ятої груп - неплатники ПДВ повинні вести Книгу обліку доходів шляхом щоденного, за підсумками робочого дня, відображення в ній отриманих доходів; суб'єкти підприємницької діяльності третьої і п'ятої груп - платники ПДВ повинні вести облік доходів і витрат за формою та в порядку, затвердженому Міністерством фінансів України. Книга ведеться самостійно як підприємцем, так і кожним з його найманих працівників, які здійснюють операції за готівку.

Таким чином, порядок ведення облікової реєстрації і форм облікових регістрів для СМП залежать від особливостей підприємницької діяльності, застосовуваної системи оподаткування та обраної СМП системи застосування рахунків бухгалтерського обліку.

Третім напрямом організації обліку є узагальнення облікової інформації та складання фінансової звітності.

СМП, які перебувають на загальній системі оподаткування, складають звітність згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку № 1-5 та іншими законодавчими актами: форма 1 "Баланс", форма 2 "Звіт про фінансові результати", форма 3 "Звіт про рух грошових коштів", форма 4 "Звіт про власний капітал", форма 5 "Примітки до річної фінансової звітності", форма 6 "Інформація за сегментами".

СМП, які застосовують спрощену систему оподаткування, складають звітність відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" [4], що встановлює два варіанти:

1. Складання Фінансового звіту, що включає Баланс (форма № 1-м) і Звіт про фінансові результати (форма № 2-м);

2. Складання Спрощеного фінансового звіту, що включає Баланс (форма №1-мс) і Звіт про фінансові результати (форма № 2-мс).

Бухгалтерський облік

Звітність за першим варіантом застосовується СМП-юридичними особами, які визнані такими відповідно до законодавства, крім довірчих товариств, страхових компаній, банків, ломбардів, інших фінансово-кредитних та небанківських фінансових установ, суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють обмін іноземної валюти, є виробниками та імпортерами підакцизних товарів, а також суб'єктів підприємницької діяльності, у статутному капіталі яких вклади, що належать юридичним особам - засновникам та учасникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, становлять більше 25 %;

Звітність за другим варіантом надають юридичні особи, які:

1. Є платниками єдиного податку, які згідно пп.4 п. 291.4 ПКУ віднесені до четвертої групи;

2. Сплачують податок на прибуток за ставкою 0 %, право на це мають платники, у яких:

1) дохід за кожний звітний податковий період наростаючим підсумком з початку року не перевищує 3 млн. грн.;

2) нарахована за кожний місяць звітного періоду зарплата (дохід) працівників, які перебувають з ними у трудових відносинах не менша розміру двох мінімальних зарплат, встановлених законодавством;

3) відповідають одному з наступних критеріїв:

- створені після 01.04.2011 року;

- діючі, у яких протягом трьох попередніх років щорічний обсяг доходів не перевищував 3 млн. грн., а середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала 20 осіб;

- які були зареєстровані платниками єдиного податку у встановленому законодавством порядку в період до набрання чинності ПКУ та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції становив менш 1 млн. грн., а середньооблікова кількість працівників не перевищувала 50 осіб.

Основні напрямки організації бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні напрямки організації бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва

Загальна система оподаткування	Спрощена система оподаткування	
	1 варіант	2 варіант
1	2	3
Звітність		
Згідно з П(С)БО №1-5 та іншими законодавчими актами: форма 1 «Баланс», форма 2 «Звіт про фінансові результати», форма 3 «Звіт про рух грошових коштів», форма 4 «Звіт про власний капітал», форма 5 «Примітки до річної фінансової звітності», форма 6 «Інформація за сегментами».	Згідно з П(С)БО 25 - складання Фінансового звіту, що включає Баланс (форма № 1-м) і Звіт про фінансові результати (форма № 2-м)	Згідно з ПСБУ 25 складання Спрощеного фінансового звіту, що включає Баланс (форма №1-мс) і Звіт про фінансові результати (форма № 2-мс).
Застосування плану рахунків		
«План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» затв. Наказом МФУ № 291. При цьому можна використовувати: - одночасно рахунки 8 і 9 класу; - тільки рахунки 9 класу; - тільки рахунки 8 класу;	«План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва» (з урахуванням змін станом на 30.07.2011 р., затв. Наказом МФУ № 186, який включає 29 найменувань	Без застосування плану рахунків та подвійного запису
Застосування облікових реєстрів		
Журнальна форма обліку відповідно до «Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку», затв. Наказом Міністерства фінансів України № 356 від 29.12.2000 р.	Облікові реєстри, передбачені Наказом МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами» № 422 від 25.06.2003 р.	
	проста форма	спрощена форма
	Журнал реєстрації господарських операцій; Відомість 3-м	Відомості 1-м, 2-м, 3-м, 4-м, 5-м; Оборотно-сальдова відомість
		Облікові реєстри, передбачені Наказом МФУ «Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами - юридичними особами, які мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками ПДВ» затв. Наказом МФУ № 720 від 15.06.2011 р.: Журнали 1-мс, 2-мс 3-мс, 4-мс, Відомості 1.1-мс, 1.2-мс, 2.1-мс, 2.2-мс, 4.1-мс

Висновки. Організація бухгалтерського обліку в СМП на сучасному етапі вдосконалення вітчизняної облікової системи має ряд особливостей:

- юридичні та фізичні особи - СМП обов'язково повинні організувати ведення достовірного бухгалтерського обліку, однак його організація залежить від ряду факторів діяльності СМП (наявності найманих працівників, чисельності 80працюючих, від обраної системи оподаткування, від реєстрації СМП як платника ПДВ і т.і.);

- наявність значних відмінностей у порядку ведення обліку окремих груп СПМ підвищує вимоги до фахівців з ведення обліку: якщо до прийняття Податкового кодексу, як правило, підприємець самостійно займався веденням бухгалтерського обліку і складанням звітності, то на сьогодні більшість підприємців мають потребу в додаткових консультаціях та залученні фахівців з ведення бухгалтерського обліку.

4 Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (з урахуванням змін і доповнень) / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

3. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39 (зі змінами і

доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. - 2012. - № 8-9.

5. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 // Все про бухгалтерський облік. - 2011. - № 124.

6. Спрощений План рахунків бухгалтерського обліку, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0389-01>.

7. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=196041.

8. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/akt421/page1.htm>

9. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 15.06.2011 р. № 720 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2011_06_15/MF11044.html.

10. Басова И. Частный предприниматель / И. Басова, В. Клец. – Х.: Фактор, 2011. – 754 с.

11. Новиков С. Налоговый кодекс: малое предпринимательство / С. Новиков, А. Андрусенко. – Х.: Фактор, 2012.- 208 с.